

ЛИТЕРАТУРА И ПСИХОАНАЛИЗА

Да бъдеш или не: идентификация и игра

Хамлетовският въпрос „Да бъдеш или не“ е своеобразният пролог, отвеждащ към проблема за идентификацията и играта, на който ще е посветен семинарът „Литература и психоанализа“ тази академична година [2019/2020]. Темата съединява началото на може би най-прочутия монолог в западноевропейската литература с две изключително централни понятия за психоанализата, философията, литературната наука, театрознанието, социологията и всички онези дискурси, за които ще е от значение това да бъдеш (себе си) или да не бъдеш (себе си/ т.е. да си някой друг). Като графическото измерение на заглавието поставя „идентификацията“ в центъра на едно сечение от вече съществуващи връзки, конструирани аналогии, изградени „теоретични“ мостове, но и множество нерешими въпроси, понятийни и дисциплинарни зевове, несъвпадащи полета и практики. Между познатото и непознаваемото – това е началната точка, откъдето ще начене разговорът между лекторите и участниците от аудиторията подобно на предишните семинари, посветени на Едип [2016/2017] , съблазняването [2017/2018], Нарцис [2018/2019] .

Позоваването на „идентификацията“ се появява за пръв път при Фройд в едно писмо до Вилхелм Флийс от 17-ти декември 1896 г. по повод на страдащите от агорафобия жени. Понятието добива своя по-пълнен смисъл в „Тълкуване на сънищата“ (1900 г.) особено в коментара, който Фройд прави върху „съня на красивата месарка“, един сън, към който Жак Лакан ще се върне години по-късно. Класическата дефиниция на идентификацията при Фройд е следната: „Идентификацията не е просто имитация, а асимилация на основата на една проста етиологична претенция; тя изразява прилика и се извлича от един общ елемент, който остава в несъзнаваното“.

В своето изследване върху живота на Леонардо да Винчи Фройд отново подема въпроса за идентификацията в светлината на формирането на механизмите на хомосексуализма. Що се отнася до коментарите на Фройд върху идентификацията, които следват в случая на „Малкият Ханс“, на „Човека – Плъх“ и на „Човека – Вълк“, те насочват, че идентификацията има за своя основа модела, развит в „Тотем и табу“ (1912-1913 г.), а именно – идентификацията с мъртвия баща, превърнал се в тотем.

През 1915 г. понятието за идентификация при Фройд търпи значителни промени. Идентификацията вече се разглежда като един съществен за изграждането на либидинозните връзки процес, развиващ се между Аз-а и другия/другите. Загубата на обект, който е бил нарцистично инвестиран, дава за резултат един феномен, описан от Фройд в „Траур и меланхолия“ като „идентификация на Аз-а с изгубения обект“.

В „Масова психология и анализ на Аз-а“ Фройд описва три форми на идентификация: „Първата, това е първичната форма на емоционална връзка с обекта; втората, по регресивен път се превръща в заместител на либидинозната връзка с обекта, сякаш чрез една интроекция на обекта в Аз-а; и третата, която може да позволи възприемането на едно общо качество, споделяно с някой друг човек, който не е сексуален обект“.

Жак Лакан подема отново въпроса във връзка с изграждането на Аз-а, разглеждан като една поредица от идентификации, в своя текст върху „стадия на огледалото“. Идентификацията с образа в огледалото според Лакан става основа на една постоянна структура на субективността – парадигмата на регистъра на Въображаемото. Тази идентификация с образа в огледалото включва редица важни трансформации в субекта, най-основните от които са свързани с агресивността и отчуждението. От друга страна, Лакан ни посочва важноста на символната идентификация особено по отношение на идентификацията с бащата в последния етап на Едиповия комплекс. Тезите на Лакан във

връзка с идентификацията – особено по отношение на символната идентификация – ще претърпят значителни развития и ще доведат до важни последици, засягащи въпроса за унарната черта, инстанциите на Аз-а, края на анализа и това, което Лакан нарича “идентификация със симптома”.

Историята на понятието „идентификация“ в контекста на психоаналитичната традиция е изключително разклоняваща се към различни сфери на познанието и опита. Ситуирането на термина в множество полета на хуманитарната мисъл през ХХ век поставя въпроса за възможното му съжителство и взаимодействие с интерпретативни процедури от друг порядък спрямо психоанализата. Особено от 90-те години нататък в българското литературознание изследването на идентификацията и идентифицирането е многократно аргументиран подход към художествените произведения и свързването на автора и читателите с него. Проблемите за отъждествяване с човек, идеология, социална роля, технологии като проблеми на литературата и литературната теория много често засягат и въпроса за сингуларното, за единичното и единното при конструирането на значение, за идентичното и подражателното (миметичното). Частен случай на идентификацията в литературата се явява и *Verfremdungseffekt*, за който настоява на първо място Брехт като дидактическо произвеждане на зев в идентификацията.

Какво има да добави Хамлет към разбирането за идентификация днес? Какво съвременната психоанализа може да добави към интерпретациите на трагедията „Хамлет“? Какви противоречия подсказват отделните преводи? Дали пиесата всъщност не е един литературен пример за идентификация с мъртвия баща и дали играта може да произведе дистанция в отъждествяването? Как са възможни отместванията на едно епистемологическо равнище, концептуалният пренос между дисциплините, но как е възможно и подобен пренос да бъде „овладян“? Семинарът ще предостави различни възгледи по отношение на изказаните колебания. Особено ценен за атмосферата на отделните сбирки е характерът им на лаборатория, възможността отделните участници – психоаналитици, литературни теоретици и историци, философи и филолози, режисьори и актьори – да въведат аудиторията в проблематиката през онова, което наистина ги засяга, да говорят за общото през субективното.